

تحلیلی بر توسعه پایدار روستایی در بخش شیروان

دکتر حسن بیگ محمدی
یونس آزادی

چکیده:

استراتژی توسعه‌ی پایدار از مهمترین و کارآمدترین مباحث برای دستیابی به رفاه و پیشرفت زندگی بشر، با توجه به حفظ و ماندگاری منابع برای نسل‌های آینده است. امروزه به لحاظ اینکه بسیاری از کارکردهای فضای روستایی در رابطه با محیط می باشد، در بسیاری از برنامه‌ریزی‌ها و امور مدیریت روستایی، توجه به توسعه پایدار روستایی الزامی است. بخش شیروان با ۲۹۶۹ خانوار، ۱۴۴۹۵ نفر جمعیت روستایی، ۳ دهستان و ۵۹ روستای دارای سکنه، یکی از بخش‌های سه‌گانه شهرستان شیروان چرداول از توابع استان ایلام می باشد که ۸۴/۲۸ درصد جمعیت ساکن در آن روستانشین می باشند. این بخش از نظر ویژگی‌های زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی از محدودیت‌های زیادی برخوردار می باشد. در این مقاله سعی شده است با تحلیل شاخص‌های ابعاد سه‌گانه توسعه‌ی پایدار (محیطی- اقتصادی- اجتماعی) و با استفاده از چارچوب فشار- وضعیت موجود- واکنش (PSR) (به سؤال مورد بررسی در این مقاله که عبارت است از: "توسعه کدام بعد از ابعاد توسعه پایدار، در توسعه‌ی پایدار روستایی بخش شیروان مؤثرتر است؟" پاسخ داده شود.

نتایج بررسی‌ها در این مقاله نشان می‌دهد که، توسعه اقتصادی در توسعه پایدار روستایی بخش شیروان، نقش بیشتری دارد و به نوبه خود توسعه سایر بخش‌ها را نیز به دنبال دارد.

کلید واژه‌ها: توسعه پایدار، روستا، مدل PSR، بخش شیروان.

تولیدی- کشاورزی دارای مجوز فعالیت و ... مواجه می باشد. در این مقاله، سعی شده است با بررسی شاخص های توسعه پایدار محیطی شامل: رطوبت نسبی، شیوه دفع فاضلاب و غیره، اجتماعی شامل: بعد خانوار، نسبت جنسی، نرخ اشتغال و غیره و اقتصادی شامل: راندمان محصولات، نسبت شاغلین در بخش های اقتصادی و غیره در روستاهای بالای بیست خانوار، عوامل مؤثر در بروز مشکلات سطح بخش، از جمله عوامل مؤثر بر عدم توسعه در روستاها، شناسایی شده، راهکارهای مناسب جهت از بین بردن این مشکلات به منظور نیل به توسعه پایدار ارائه گردد.

اهداف تحقیق:

اهدافی که در این مقاله دنبال می شود، عبارتند از: بررسی عوامل و موانع مؤثر بر توسعه پایدار روستایی در بخش شیروان و ارائه راه حل های علمی و کاربردی برای حل مشکلاتی که موجب ناپایداری روستایی می شوند و همچنین ارائه راهکارها برای سیاست گذاران، تصمیم گیرندگان، برنامه ریزان و مدیران به منظور نیل به توسعه پایدار روستایی در بخش شیروان.

سؤال و فرضیه تحقیق:

سؤالی که سعی می شود که با تدوین مقاله ی حاضر، به آن ها پاسخ داده شود، عبارتست از: "گدام گروه از شاخص های توسعه ی پایدار در توسعه ی پایدار روستایی بخش شیروان مؤثرتر است؟"

گرایش به مفهوم توسعه پایدار^۱ در دهه های اخیر، واکنش منفی جامعه انسانی به پیامد های اقتصاد سرمایه داری است که به طور اساسی با کتاب "ثروت ملل"، نوشته آدام اسمیت^۲ که ریشه رشد اقتصادی را در بهره برداری نامحدود از منابع طبیعی و تبدیل آن به مواد و کالاهای مورد نیاز می دانست، به سمت شکوفایی رفت. (خاتون آبادی، ۱۳۸۴: ۱) زیرا پیروی از نظریات سرمایه داری باعث تخریب گسترده منابع می شد و آینده بشر را به سمت مه آلود بودن به پیش می برد. قلمرو توسعه ی پایدار، تنها به حفاظت محیط زیست طبیعی و یا حیات وحش محدود نمی شود، بلکه مفاهیمی نظیر شهر، روستا، انرژی، عدالت اجتماعی، توزیع عادلانه ثروت، مشارکت مردم در تصمیم گیری ها و برنامه ریزیها را نیز شامل می گردد. در واقع همه زوایای زندگی انسان امروزی و نسل های آینده را در بر می گیرد. (شکویی، ۱۳۸۴: ۲۶۸). توجه به مفهوم توسعه پایدار با توجه به فشارهای زیادی که طی سال های گذشته به منابع کشور، به ویژه در سطوح روستایی، وارد و به تخریب آنها منجر شده است، به عنوان یک ضرورت اساسی مطرح می باشد؛ لذا؛ لازم است به منظور استفاده ی بهینه از منابع، الگوی توسعه ی پایدار سرلوحه ی کاری مدیران و برنامه ریزان کشور قرار گیرد. بخش شیروان با وجود پتانسیل ها و منابع بالقوه فراوان، با مسایل و مشکلات زیادی از جمله: تخلیه ی شماری از روستاها، کاهش جمعیتی منطقه غیرفعال بودن تعداد قابل توجهی از واحدهای

1 . Sustainable development.

2 . Adam Smith.

جهت دستیابی به پاسخ سؤال یاد شده، فرضیه ی زیر، مورد آزمایش قرار می گیرد "به نظر می رسد شاخص های اقتصادی توسعه ی در توسعه ی پایدار روستایی بخش شیروان نقش بیشتری دارند."

روش تحقیق:

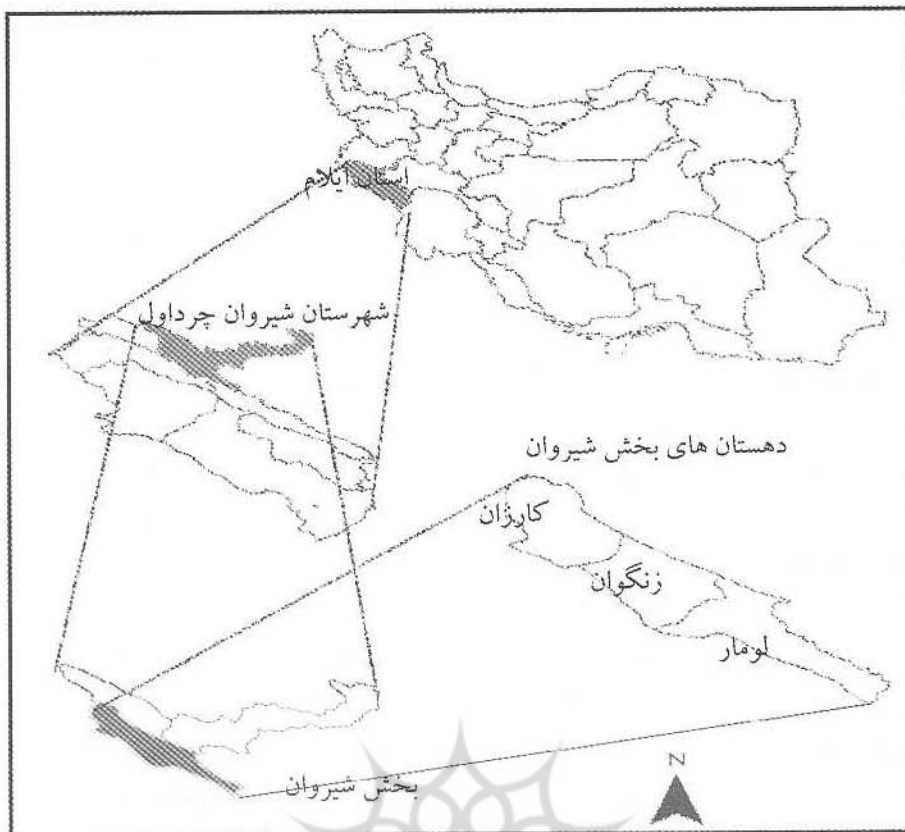
این پژوهش از نوع کاربردی است. روش این پژوهش ترکیبی است از روش های علمی و تحلیلی و اطلاعات و داده های مورد نیاز آن از طریق روش های اُسنادی، مطالعات میدانی و مراجعه به ادارات مرتبط به دست آمده است. جامعه آماری این پژوهش، کل روستاهای بالای ۲۰ خانوار بخش شیروان می باشد، که از مجموع ۴۴ روستای بالای ۲۰ خانوار بخش، ۲۰ روستا به عنوان نمونه، مورد مطالعه قرار گرفته است. باتوجه به این که بخش شیروان دارای سه دهستان می باشد، حجم نمونه به شیوه نمونه گیری احتمالی طبقه بندی و روستاهای نمونه در هر دهستان نیز، به روش نمونه گیری احتمالی ساده انتخاب شده اند. تعداد خانوارهایی که به منظور جمع آوری اطلاعات و تکمیل پرسشنامه در سطح بخش مورد مطالعه قرار گرفته اند، از طریق فرمول کوکران ۲۹۵ خانوار برآورد شده اند، که به منظور رند کردن تعداد پرسشنامه ها، ۳۰۰ خانوار مورد مطالعه قرار گرفته اند. که به نسبت تعداد خانوارهای روستاهای نمونه، بین آن ها تقسیم شده اند. علاوه بر پرسشنامه هایی که

به وسیله ی خانوارها تکمیل گردیده اند، در هر یک از روستاهای مورد مطالعه، یک پرسشنامه عمومی تکمیل شده، که برای تکمیل آن ها از دهیار، رئیس شورای اسلامی و یا معتمد روستا استفاده شده است. در این مقاله برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل PSR و به منظور تهیه ی نقشه ی مورد نیاز از نرم افزار ARCVIEW استفاده شده است.

شناخت اجمالی منطقه مورد مطالعه:

بخش شیروان با مساحت ۶۸۵ کیلومتر مربع در شمال شرقی استان ایلام و جنوب و جنوب شرقی شهرستان شیروان چرداول واقع شده است. این بخش از نظر موقعیت نسبی، از شمال به بخش های هلیلان و چرداول از توابع شهرستان شیروان چرداول، از جنوب به شهرستان دره شهر، از شرق به استان لرستان و از غرب به شهرستان های ایلام و ایوان محدود می باشد. همچنین از نظر موقعیت ریاضی بین ۳۳ درجه و ۴۹ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۴ ثانیه عرض شمالی و ۴۷ درجه و ۱۸ ثانیه تا ۴۶ درجه و ۳۴ دقیقه طول شرقی قرار دارد. بخش شیروان طبق آخرین تقسیمات کشوری دارای ۳ دهستان به نام های زنگوان، کازران و لومار و یک نقطه شهری به نام لومار می باشد. همچنین طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، این بخش دارای ۳۵۶۰ خانوار، ۱۷۱۹۷ نفر جمعیت و ۵۹ روستای دارای سکنه می باشد. (نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵).

شکل ۱: نقشه موقعیت سیاسی منطقه مورد مطالعه در کشور، استان و شهرستان

مباحث نظری:

اما متداولترین و جامع ترین تعریف از توسعه ی پایدار که به طور کلی مفهوم توسعه ی پایدار را به همراه دارد، تعریف کمیسیون برانت لند است که توسعه پایدار را به این صورت تعریف می کند: توسعه ای که نیازهای نسل حاضر را بدون لطمه زدن به توانایی نسل های آینده در تأمین نیازهایشان برآورده می سازد. (WCED, 1987:43) بر مبنای این تعریف، قبل از اینکه هر جامعه ای بتواند به پایداری برسد، عدالت بین نسل ها و درون نسل ها باید تأمین شود. (جمعه پور، ۱۳۸۴: ۶۳) به عبارت دیگر، آن چه مورد نیاز است، عدالت در بهره مندی از فرصت ها و قرارداد اجتماعی بین نسل ها است که فرصت های مشابه با گذشته برای آیندگان فراهم آورد. (Page, 1982: 43)

تا کنون تعاریف بسیاری از توسعه پایدار ارائه شده است که هر کدام به یک یا چند جنبه از توسعه ی پایدار و برخی نیز به کلیه جنبه های آن توجه نموده اند. واژه پایدار در زبان فارسی معادل sustainable انگلیسی به کار رفته، که از لفظ لاتین sus-tenere به معنای نگاهبانی و پشتیبانی کردن اخذ شده است. در این زمینه پایداری می تواند به معنای حمایت و پشتیبانی از وضعیتی مطلوب، یا برعکس دوری جستن از وضعیتی نامطلوب باشد. (اذانی، ۱۳۸۱: ۱۴). توسعه ی پایدار عبارتست از: توسعه اقتصادی رو به رشد و متعادل، گسترش برابری و مساوات اجتماعی و پایداری زیست محیطی در کنار هم. (مولدان، ۱۳۸۱: ۹).

در تعریف اولیه گزارش برانت لندن، دو اصل در توسعه پایدار قابل شناسایی هستند:

- برابری درون نسلی؛

- برابری بین نسلی، در تأمین نیازها.

در ادبیاتی که بعد از این گزارش ایجاد گردید، این اصول به شرح ذیل بسط یافتند:

- برابری بین نسل ها

- برابری درون نسل ها

- حفاظت از محیط طبیعی و زندگی در چارچوب ظرفیت تحمل آنها

- استفاده حداقل از منابع تجدیدناپذیر

- بقای اقتصادی و تنوع

- جامعه خود اتکا

- رفاه فردی

- ارضای نیازهای اساسی افراد جامعه. (حکمت نیا، ۱۳۸۳: ۲۱)

اهداف اصلی توسعه پایدار عبارتند از:

- تأمین نیازهای اساسی جامعه

- بهبود و ارتقاء سطح زندگی برای همه

- حفظ و اداره بهتر اکوسیستم ها

- آینده ای امن تر و سعادت مندتر برای بشر. این اهداف خود متضمن تناقضی است که بسیاری آن را از خصوصیات اصلی واژه توسعه پایدار می دانند. لیکن موضوع این است که با

تغییراتی که بشر در محیط و بستر طبیعی خود پدید آورده است، به چنان مرحله بحرانی از تاریخ خود رسیده است که ادامه حیات سالم در

کره زمین را مستلزم تجدید نظر در فرضیاتی قرار می دهد که مدل های رایج برنامه ریزی و توسعه بر پایه آن ها قرار گرفته اند. (بحرینسی، ۱۳۷۵: ۴۴).

به طور کلی، توسعه ی پایدار در سه بعد اکولوژیکی یا زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی مورد بررسی قرار می گیرد. در توسعه پایدار، دستیابی همزمان به همه اجزا یا ابعاد با رویکردی سیستمی، به یک ادراک ذهنی کل گرایانه نیاز دارد، که تک تک ابعاد و نیز روابط متقابل بین آنها را به حساب آورد. عدم دستیابی

به هر یک از ابعاد، موجب ضعیف شدن پایداری و دوری از شکل آرمانی توسعه ی پایدار است.

(حکمت نیا، ۱۳۸۳: ۵-۲۴)

- توسعه پایدار روستایی^۱

امروزه به لحاظ اینکه بسیاری از کارکردهای فضای روستایی در رابطه با محیط زیست می باشد، در بسیاری از برنامه ریزی ها و امور

مدیریت روستایی توجه به توسعه پایدار روستایی الزامی است. پنج پیش شرط مهم برای موفقیت

توسعه پایدار روستایی عبارتند از:

۱. نگرش فرایندی به آموزش

۲. اولویت دادن به مردم

۳. امنیت، قانون و حفظ حقوق افراد و

منافع آن ها

۴. پایداری از طریق خوداتکایی

۵. به فعلیت درآوردن استعدادها، تعهد و

تداوم آن در مجریان (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۴: ۷۸)

امروزه در استراتژی های توسعه ی روستایی، باید به تمامی بخش های اقتصادی توجه نمود. زیرا همانند شهرها، کارکرد در یک بخش

اقتصادی (کشاورزی) برای پویا سازی اقتصاد روستایی و به دنبال آن ایجاد زمینه های لازم

برای توسعه روستایی کافی نمی باشد. نهایتاً این که پویا کردن اقتصاد روستایی از طریق انواع

فعالیت های مربوط به تمامی بخش های اقتصادی امری الزامی است. (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۴: ۱-۸۰).

سه معیار کلیدی برای گزینش روش های راهبردی در مورد کشورهای صنعتی و کشورهای

در حال توسعه به طور یکسان قابل اعمال هستند که عبارتند از:

۱- افزایش بهره وری و کارایی از طریق کاربرد پایدارتر منابع

۲- ایجاد تنوع در نظام های تولیدی و فعالیت های اقتصادی

۱. Sustainable Rural development.

۳- افزایش برگشت پذیری و به حداقل رساندن مخاطرات: با استفاده از افزایش تولید از طریق کاهش ضایعات، حفظ آب و خاک، تشویق اشتغال غیر زراعی و..... (پادار یامچی، ۱۳۸۴: ۸۱).

چالش های اساسی که توسعه پایدار روستایی با آنها مواجه می باشد، عبارتند از:

- ۱- نابسامانی در تغییر و تحولات روستایی
- ۲- ضعف شناخت از جامعه روستایی
- ۳- فقدان ساختار مناسب برای مدیریت توسعه
- ۴- عدم گسترش بخش های نوین اقتصاد
- ۵- محدودیت های تأمین اشتغال
- ۶- محدودیت های خدمات رسانی به روستا
- ۷- نابسامانی در مدیریت زمین و کاربری اراضی
- ۸- عدم ارتقای بهره وری از منابع پایدار در محیط روستا
- ۹- دشواری مشارکت و تشکیل سرمایه های اجتماعی. (zaki, 2000).

ساختار مدل:

چارچوب PSR^۱ توسط دولت کانادا در سال ۱۹۷۹ طراحی شده است. این چارچوب، از جانب سازمان ملل برای توسعه چهار گروه از آمارهای زیست محیطی، که برای محاسبه سیستم های طبیعی و اقتصادی جمع آوری می شوند، پذیرفته شده است. این چارچوب، در سال ۱۹۹۱ توسط سازمان همکاری و توسعه اقتصادی پذیرفته و اصلاح شد. این سازمان در سال ۱۹۹۳ چارچوب PSR را گسترش داد و گروه قابل توجهی از شاخص های زیست محیطی را با موضوعات انتخاب شده برای ارزیابی های زیست محیطی تعریف کرد. (National Institute of Statistics, Geography and Information, 2000:16).

این مدل مبتنی بر روابط متقابل زیر است :

فعالیت های انسانی یک نوع فشار (P) بر روی محیط ایجاد می کنند که کمیت و کیفیت آن و به عبارت دیگر وضعیت موجود (S) منابع طبیعی را تغییر می دهند و پاسخ های اجتماعی (R) با عملکردهای محیطی و اجتماعی اقتصادی، ملی و بخشی، شامل قسمتی از تأثیرات ناشی از فعالیت های انسانی می باشد. (National

Institute of Statistics, Geography PSR and Information, 2000:16).

تبه وسیله ی کمیسیون توسعه ی پایدار سازمان ملل در سال ۱۹۹۵ به عنوان ابزاری برای سازمان دهی اطلاعات موجود درباره توسعه ی پایدار و به منظور تکمیل و اصلاح، تحلیل و ارائه شاخص های توسعه پایدار تدوین شد. در چارچوب این مدل، شاخص "فشار" بر فعالیت های انسانی، فرایندها و طرح هایی که بر توسعه ی پایدار اثر می گذارند، اشاره دارد. شاخص های "وضعیت موجود" بر وضعیت موجود توسعه ی پایدار یا ابعاد خاصی از آن در یک مقطع زمانی معین، که این وضعیت را به صورت کمی یا کیفی نشان می دهند، اشاره دارند. شاخص های "واکنش" نیز مبین خط مشی های اتخاذ شده و واکنش های دیگری است که نسبت به تغییر وضعیت موجود توسعه ی پایدار اعمال می شود. (مولدان: ۱۳۸۱: ۸-۵۷).

تجزیه و تحلیل:

مدل PSR دارای سه سطر و سه ستون و جمعا" دارای نه خانه می باشد، که هر یک از شاخص های مورد بررسی، بنا به وضعیت خود، در یکی از خانه های نه گانه قرار می گیرند.

پس از انتخاب شاخص های مورد مطالعه و تعیین محل آنان در جدول، به تجزیه و تحلیل وضعیت آنها در منطقه پرداخته می شود. لازم به ذکر است وضعیت کلیه شاخص های مورد بررسی راکه در جدول شماره (۱) ذکر شده اند، نمی توان به صورت کمی بیان کرد و بعضا" جنبه کیفی دارند.

1. Pressure – Status – Response.

جدول (۱) شاخص های توسعه پایدار روستایی در بخش شیروان به تفکیک شاخص های محیطی، اقتصادی و اجتماعی بر اساس مدل PSR

شاخص های واکنش Response	شاخص های وضع موجود Status	شاخص های فشار Pressure	
<p>اجرای محدود طرح های بهسازی روستایی</p> <p>اجرای محدود طرح های آبخیزداری</p> <p>اجرای نامناسب طرح های جنگل کاری و مرتعداری</p> <p>ترویج نسبتاً مناسب ساختمان سازی به شیوه نوین</p> <p>ترویج محدود شیوه های مناسب نگه داری دام</p>	<p>متوسط بارش سالانه</p> <p>میانگین دمای سالانه</p> <p>متوسط دبی سالانه رودخانه ها</p> <p>متوسط ظرفیت چرای دام مراتع</p> <p>نسبت روستاهای دارای سیستم فاضلاب</p> <p>چشم انداز روستا به لحاظ توسعه</p>	<p>متوسط روزهای یخبندان</p> <p>نسبت بالای شیب منطقه</p> <p>میزان سیل گیری</p> <p>میزان لرزه خیزی</p> <p>کیفیت پایین واحدهای مسکونی</p> <p>دفع فاضلاب به شیوه سنتی</p> <p>نامناسب بودن نحوه نگه داری دام</p>	شاخص های محیطی Environmental
<p>تأسیس محدود و نامناسب کارگاه های صنایع دستی</p> <p>تأسیس محدود کارگاههای صنعتی و نیمه صنعتی</p> <p>عدم تأسیس کارگاه های صنایع تبدیلی</p> <p>اجرای محدود طرح های یکپارچه سازی اراضی</p> <p>عدم ترویج شیوه های بسته بندی و نگه داری محصولات</p> <p>ترویج محدود کشت محصولات پربازده</p> <p>ترویج کشت مکانیزه</p> <p>توسعه محدود باغ ها</p> <p>عدم تأسیس امکانات رفاهی و اقامتی</p> <p>عدم معرفی مناسب قابلیت های توریستی</p> <p>بهسازی راه های روستایی</p> <p>ترویج بسیار محدود شیوه های نوین آبیاری</p> <p>افزایش محدود سطح زمین های آبی</p>	<p>منع تأمین آب کشاورزی</p> <p>شیوه انتقال آب به زمین های کشاورزی</p> <p>نسبت روستاهای دارای برق</p> <p>نسبت روستاهای دارای تلفن</p> <p>نسبت روستاهای دارای شرکت تعاونی</p> <p>نسبت روستاهای دارای راه آسفالت</p> <p>نسبت روستاهای دارای دفتر پستی</p> <p>نسبت روستاهای دارای دهیاری</p> <p>نسبت روستاهای دارای دفاتر خدمات ارتباطی</p> <p>سهم بخش صنعت در اقتصاد روستاییان</p> <p>سهم بخش کشاورزی در اقتصاد روستاییان</p> <p>سهم بخش خدمات در اقتصاد روستاییان</p>	<p>نسبت پایین واحدهای صنعتی به جمعیت</p> <p>نسبت پایین واحدهای معدنی به جمعیت</p> <p>نسبت پایین شاغلین بخش صنعت</p> <p>نسبت پایین شاغلین بخش صنایع دستی</p> <p>نسبت بالای شاغلین بخش کشاورزی</p> <p>نسبت شاغلین بخش خدمات</p> <p>پایین بودن نسبت ماشین آلات به زمین های کشاورزی</p> <p>پایین بودن نسبت زمین های آبی راندمان تولید گندم</p> <p>راندمان تولید برنج</p> <p>راندمان تولید محصولات باغی</p> <p>راندمان تولید محصولات زراعی</p> <p>پایین بودن سطح زیر کشت باغات</p> <p>غالب بودن شیوه آبیاری سنتی</p> <p>پایین بودن مقدار اراضی کشاورزی خانوارهای روستایی</p> <p>بالا بودن ضایعات محصولات کشاورزی</p> <p>غالب بودن شیوه کشت سنتی</p> <p>قابلیت بالای توریستی منطقه</p> <p>پایین بودن نسبت اشتغال زنان</p>	شاخص های اقتصادی Economic

<p>عدم توسعه مناسب امکانات فرهنگی- ورزشی</p> <p>توسعه ی امکانات آموزشی</p> <p>توسعه ی محدود امکانات بهداشتی- درمانی</p> <p>توسعه ی محدود امکانات صدا و سیما</p>	<p>تراکم نسبی جمعیت</p> <p>نرخ رشد جمعیت</p> <p>میزان رضایتمندی از شرایط زندگی</p> <p>نسبت روستاهای تحت پوشش صدا و سیما</p> <p>نسبت روستاهای دارای اماکن مذهبی</p> <p>نسبت معلم لیسانس به بالا به کل معلمان</p> <p>نسبت روستاهای دارای دبستان</p> <p>نسبت روستاهای دارای مدرسه راهنمایی</p> <p>نسبت روستاهای دارای دبیرستان</p> <p>نسبت دانش آموز به آموزشگاه</p> <p>نسبت دانش آموز به معلم</p> <p>نسبت دانش آموز به کلاس</p> <p>نسبت روستاهای دارای خانه ی بهداشت</p> <p>نسبت روستاهای دارای درمانگاه</p>	<p>بالا بودن بعد خانوار</p> <p>سطح سواد</p> <p>پایین بودن نسبت جنسی</p> <p>بالا بودن نرخ بیکاری</p> <p>پایین بودن نرخ اشتغال</p> <p>بالا بودن بار تکفل</p> <p>مهاجرین طی ده سال گذشته</p> <p>پایین بودن نسبت روستاهای دارای کودکستان</p> <p>دسترسی مناسب به آب لوله کشی</p> <p>عدم بهره مندی روستاها از سالن ورزشی</p> <p>عدم بهره مندی روستاها از کتابخانه نسبت</p> <p>پایین روستاهای دارای پزشک</p> <p>عدم بهره مندی روستاها از داروخانه</p>	
---	--	--	--

مأخذ: مطالعات میدانی نگارنده

تجزیه و تحلیل شاخص های محیطی:

آبخیزداری جهت کاهش اثرات شیب می باشد. اما این فعالیت ها به صورت محدود انجام گرفته و منطقه مورد مطالعه کماکان در معرض تهدیدات عامل فرسایش می باشد.

- طبق بررسی های صورت گرفته، متوسط ظرفیت چرای مراتع در بخش شیروان ۲/۵ واحد دامی در مراتع مشجر و ۲ واحد دامی در مراتع غیرمشجر می باشد، که این میزان ظرفیت با توجه به پتانسیل منطقه از لحاظ طبیعی، از جمله با توجه به میانگین بارش سالانه منطقه (۶۴۱/۳۴) میلیمتر) که جزء مناطق نسبتاً پرباران می باشد و میانگین ۱۶/۷۱ درصدی دمای منطقه، محدود می باشد، انجام طرح های جنگل کاری و مرتع داری در منطقه ی مورد مطالعه ضروری است. از جمله فعالیت هایی که در منطقه مورد مطالعه در زمینه طرح جنگل کاری صورت گرفته است، احداث ۱۵ هکتار پارک جنگلی و ۳ هکتار به عنوان فضای

انسان ها در مقابل فشارهای وارده بر محیط زندگی شان، در جهت کاهش بار فشار های منفی و افزایش بار فشارهای مثبت جهت بهبود شرایط زندگی واکنش هایی از خود نشان می دهند. با توجه به بررسی های صورت گرفته، از نظر شاخص های محیطی، منطقه ی مورد مطالعه، دارای قابلیت ها و تنگنانهایی می باشد، که این ویژگی ها می تواند بر روی منطقه مورد مطالعه تأثیرات مثبت و منفی بگذارد.

- منطقه مورد مطالعه از نظر شیب، دارای وضعیت مختلفی می باشد. با توجه به اینکه بیش از دو سوم (بیش از ۷۰ درصد) منطقه دارای شیب بیش از ۱۰ درصد می باشد و این عمل می تواند محدودیت هایی را برای منطقه از نظر فرسایش و تخریب مراتع و هم چنین وقوع سیل ایجاد کند، لازمه ی جلوگیری از این امر، انجام فعالیت های

سبز حاشیه جاده اصلی منطقه و در زمینه مرتع داری کشت گیاهان مرتعی در نواحی آسیب دیده و جلوگیری از تخریب مراتع را می توان ذکر کرد. این میزان توجه به توسعه ی جنگل ها و مراتع منطقه کمک چندانی نمی کند و نیازمند توجه بیشتر می باشد.

- لرزه خیزی و کیفیت پایین منازل مسکونی منطقه ی مورد مطالعه، از دیگر شاخص هایی بودند که در مبحث شاخص های محیطی مورد بررسی قرار گرفتند. با توجه به وجود چند گسل فرعی در منطقه که در دامنه کوه ها- که محل استقرار اکثر ساکنان منطقه می باشد- و هم چنین با توجه به این که نسبت بالایی از منازل مسکونی منطقه ی مورد مطالعه قدیمی می باشند، توسعه ی ساختمان سازی به شکل نوین و استاندارد ضروری است. از فعالیت صورت گرفته در این زمینه احداث حدود یک سوم (۳۱/۵ درصد) منازل مسکونی منطقه به شکل استاندارد و مطابق شرایط ایمنی می باشد.

- طبق بررسی های صورت گرفته نزدیک به دوسوم (۵۸/۵ درصد) فاضلاب های منطقه مورد مطالعه از طریق کانال های سنتی و خاکی دفع می شوند که این عامل باعث بروز مشکلات بهداشتی و زیست محیطی می شود. برای مقابله با بروز این مشکلات اجرای سیستم فاضلاب و طرح های بهسازی روستای ضروری است، که در ۱۵ درصد روستاهای مورد مطالعه این طرح اجرا شده است. با توجه به شرایط منطقه این میزان ناچیز بوده، توجه بیشتری را در این زمینه می طلبد. هم چنین در روستاهایی که طرح بهسازی در آن ها انجام نگرفته، اهالی روستاها به صورت خودجوش به احداث کانال های بتونی اقدام نموده، یا فاضلاب های خود را از طریق لوله و چاه دفع می نمایند. هم چنین هیچ کدام از روستاهای مورد مطالعه دارای سیستم دفع فاضلاب نمی باشند.

- نامناسب بودن نحوه نگه داری دام، از جمله مشکلات موجود در منطقه ی مورد مطالعه است. باتوجه به اینکه بیش از ۸۰ درصد دام های روستاهای مورد مطالعه در اسطبل های سنتی و نامناسب نگه داری می شوند و این عامل موجب بروز مشکلات بهداشتی و کاهش بازدهی دام ها می شود، ترویج شیوه های مناسب نگه داری دام ها ضروری می باشد. نتیجه ی فعالیت های صورت گرفته در این زمینه احداث اسطبل های استاندارد جهت نگه داری حدود ۱۰ درصد دام های منطقه است، لذا نیازمند توجه بیشتر در این زمینه می باشد.

- تجزیه و تحلیل شاخص های اقتصادی

- طبق بررسی های صورت گرفته، منطقه ی مورد مطالعه از نظر شاخص های صنعتی و معدنی وضعیت مناسبی ندارد (وجود یک واحد صنعتی و معدنی به ازاء هر ۵۷۲۲ نفر و یک کارگاه صنعتی به ازاء هر ۲۲۳ نفر)، اما متأسفانه واکنش مناسبی جهت حل این مشکل ارائه نشده است، حتی ناحیه ی صنعتی که جهت احداث در منطقه مورد مطالعه به تصویب رسیده، هنوز فرایند اجرای آن آغاز نشده است. لذا وضعیت صنعت، در منطقه ی مورد مطالعه به روال سابق در جریان است. و نسبت شاغلین بخش صنعت و صنایع دستی در منطقه ی مورد مطالعه (۱۱/۴ درصد) هنوز بسیار ناچیز است. - طبق بررسی های صورت گرفته، حدود ۶۴ درصد شاغلین منطقه در بخش کشاورزی شاغل می باشند، که اگر به این آمار، افرادی از جمله زنان و کودکان که فعالیت آنان معمولاً در بررسی ها لحاظ نمی گردد را اضافه نماییم، نشان از اهمیت بالای بخش کشاورزی در اشتغال منطقه دارد. اما با توجه به این که میزان اراضی زراعی تحت مالکیت خانوارهای روستایی (۴/۳ هکتار)، که میزان بالایی از آن ها (۳/۵۸ هکتار) به صورت دیم می باشند، نیازهای شاغلین این بخش و افراد تحت تکفل آن

ها را رفع نمی نماید، احداث مشاغل جنبی از جمله احداث صنایع تبدیلی ضروری می باشد. تا هم مازاد افراد فعال در این بخش مشغول گردند و هم میزان ضایعات محصولات کشاورزی را که بخش زیادی از آن، در نتیجه حمل به بازارهای مصرف سایر مناطق صورت می گیرد، را کاهش دهد. اما متأسفانه در این زمینه فعالیتی در منطقه ی مورد مطالعه صورت نگرفته است.

- از جمله دیگر مشکلات منطقه مورد مطالعه، پایین بودن نسبت زمین های آبی به میزان ۱۱/۶ درصد کل زمین های منطقه می باشد. در جهت رفع این مشکل اقداماتی از جمله پمپاژ آب رودخانه های منطقه به زمین های دیم صورت گرفته، که توانسته است بخش اندکی از زمین دیم را آبی نماید. همچنین تکمیل و بهره برداری از سد سیمره می تواند بخش وسیعی از زمین های دیم منطقه را آبی نماید.

- راندمان محصولات از جمله موضوعات قابل بررسی در این مقاله است. راندمان تولید در بعضی از محصولات، (نخود، ۰/۵۶، عدس ۰/۵۲، گرمک ۱/۲ تن در هکتار و ...)، به خصوص در حالت کشت دیم زیاد مناسب نیست و نیاز به توجه بیشتری دارد. لازمه حل این مسأله ترویج کشت محصولات پربازده می باشد. متأسفانه فعالیت صورت گرفته در این زمینه بسیار محدود می باشد.

- پایین بودن سطح زیرکشت باغات، از دیگر مشکلات منطقه می باشد. بطور کلی چیزی کمتر از ۲ درصد زمین های کشاورزی منطقه را باغات تشکیل می دهند، که این آمار بسیار ناچیز می باشد و نیازمند توجه به این موضوع می باشد. در این زمینه فعالیت هایی از جمله احداث سایت های باغبانی در منطقه صورت گرفته است، که مناسب اما محدود می باشد و نیازمند توجه بیشتر به این بخش می باشد.

- غالب بودن شیوه آبیاری سنتی، شامل ۹۷/۳

درصد آبیاری های صورت گرفته در منطقه مورد مطالعه، از دیگر مشکلات منطقه می باشد که باعث هدر رفت آب می گردد. در جهت حل این مشکل اقداماتی از جمله ترویج آبیاری قطره ای در سطح ۲ درصد از باغات و آبیاری بارانی در سطح ۰/۵ درصد اراضی صورت گرفته است. اما این میزان بسیار محدود می باشد و نیازمند توجه بیشتر می باشد.

- غالب بودن شیوه کشت سنتی شامل ۵۱/۴ درصد کشت های صورت گرفته، از دیگر مشکلات منطقه مورد مطالعه می باشد. در جهت رفع این مشکل اقداماتی در منطقه مورد مطالعه و در جهت ترویج و توسعه کشت های مختلط سنتی- مکانیزه به میزان ۴۷/۵ درصد و کشت های مکانیزه به میزان ۱۱/۱ درصد در منطقه صورت گرفته است، اما نیازمند توجه بیشتر می باشد.

- قابلیت بالای توریستی، از جمله مزیت های مهم منطقه مورد مطالعه می باشد، که با وجود آثار تاریخی و مناظر طبیعی بکر و دست نخورده توانایی بالایی جهت توسعه صنعت توریسم دارد. متأسفانه جهت استفاده از این فرصت داخلی منطقه بهره برداری چندانی نشده است. زیرا نه تنها به معرفی قابلیت های منطقه از این نظر توجه کافی نشده است، بلکه حتی از نظر توسعه امکانات رفاهی و اقامتی فعالیتی در منطقه صورت نگرفته است.

- روستاهای مورد مطالعه از نظر بعضی از خدمات، از جمله برق (۱۰۰ درصد) و راه آسفالت (۹۵ درصد) وضعیت مناسبی دارند و از نظر بعضی دیگر از خدمات از جمله، دفاتر خدمات ارتباطی (۱۵ درصد)، دهیاری ها (۴۵ درصد) و شرکت های تعاونی روستایی (۳۰/۵ درصد)، نیازمند توجه بیشتر می باشند. درضمن هیچ کدام از روستاهای مورد مطالعه دارای دفتر پستی نمی باشند.

تجزیه و تحلیل شاخص های اجتماعی:

- منطقه مورد مطالعه از نظر ویژگی های جمعیتی، از تراکم نسبی (۲۵/۱ نفر در هر کیلومتر مربع) مناسبی برخوردار می باشد و همچنین دارای نیروی کار بالایی جهت اشتغال در صنایع کاربر می باشد. اما از سوی دیگر دارای محدودیت هایی از جمله بالا بودن بعد خانوار (۵/۸ نفر)، میزان مهاجرفرستی (با توجه به میانگین مهاجرت خانوارها از روستا به تعداد ۲۹/۳۵ خانوار از هر روستا)، همچنین بارتکفل (۵/۱ نفر) و پایین بودن نسبت جنسی (۹۸/۴ درصد) و نرخ اشتغال (۲۹/۶ درصد) و کاهش نامتناسب رشد جمعیت (۰/۸۵- و ۲- به ترتیب طی سال های ۷۵-۱۳۶۵ و ۸۵-۱۳۷۵) می باشد. ریشه اکثر این مشکلات، بیکاری می باشد، که سایر مشکلات را به دنبال خود دارد.

- از بعد فرهنگی و ورزشی، منطقه مورد مطالعه از نظر امکانات مذهبی شرایط مناسبی دارد، به طوریکه در ۵۰ درصد روستاهای مورد مطالعه، مسجد و در ۴۰ درصد بقیه آنها حسینیه احداث گردیده است و تنها ۱۰ درصد روستاها منطقه از این حیث نارسایی دارند. اما دارای مشکلاتی نیز از جمله، دارا نبودن کتابخانه و اماکن ورزشی می باشد، که متأسفانه جهت رفع این مشکلات اقدامات مناسبی صورت نگرفته است.

- از نظر شاخص های آموزشی، منطقه مورد مطالعه دارای مزایایی از جمله برخورداری کلیه روستاهای مورد مطالعه از دبستان و وضعیت مناسب کلاس های درس به نسبت دانش آموزان (به ازاء هر ۱۲/۹ دانش آموز یک کلاس درس) می باشد. همچنین دارای محدودیت هایی از این حیث، شامل پایین بودن نسبت روستاهای دارای کودکستان (۱۵ درصد) و دبیرستان (۱۰ درصد) می باشد. جهت رفع مشکلات آموزشی منطقه مورد مطالعه، فعالیت هایی در سال های اخیر از جمله، بازسازی و نوسازی مدارس در روستاهای دارای

محدودیت از این حیث صورت گرفته است. اما نیاز به توجه بیشتر به این امر می باشد.

- از نظر شاخص های بهداشتی- درمانی، منطقه مورد مطالعه دارای مزایایی از جمله دسترسی مناسب به خانه های بهداشت (۵۰ درصد) و آب لوله کشی سالم (۹۵ درصد) و همچنین دارای محدودیت هایی از جمله دسترسی نامناسب به مراکز بهداشتی- درمانی (۵ درصد) و پزشک (۵ درصد) می باشد. در ضمن در هیچکدام از روستاهای منطقه داروخانه دایر نگشته است. در زمینه رفع این مشکلات گام مؤثری برداشته نشده است و در زمینه توسعه این بخش تنها احداث یک مرکز اورژانس جاده ای صورت گرفته است.

بررسی فرضیه و نتیجه گیری

در این قسمت، با نگاهی اجمالی به وضعیت منطقه مورد مطالعه، که بر اساس مطالعات صورت گرفته به دست آمده است، سعی در دست یافتن به پاسخ فرضیه می شود. در قسمت های کوهپایه ای منطقه مورد مطالعه که در نقشه های پهنه بندی خطر زلزله، در پهنه با خطر متوسط قرار دارد، بسیاری از ساختمان های مسکونی روستاییان، قدیمی می باشند و در مقابل حوادث احتمالی ناشی از زلزله، به شدت آسیب پذیر می باشند. یکی از عوامل عدم احداث ساختمان های مسکونی استاندارد، مشکلات مالی روستاییان می تواند باشد. بانگاهی به وضعیت منطقه مورد مطالعه، به خوبی درک می شود که شرایط لازم برای توسعه صنایع تبدیلی در منطقه مهیاست، که هم می تواند کشاورزان را از لحاظ فروش محصولات آسوده خاطر نماید و هم باعث اشتغالزایی مستقیم و غیرمستقیم برای جوانان بیکار منطقه که در جستجوی کار به شهرها، به خصوص کلان شهر تهران مهاجرت می نمایند، بشود. اما هیچگونه صنعت تبدیلی در منطقه راه اندازی نشده است.

طبق بررسی های صورت گرفته، تنها ۳۷ درصد روستائیان منطقه ی مورد مطالعه، از شرایط زندگی خود رضایت کامل داشته اند و آنان از جمله افرادی بوده اند که تعداد شاغلین خانوار آنان بیش از یک نفر بوده است. از طرف دیگر بررسی ها نشان می دهد که حدود ۷۵ درصد روستائیان، جهت توسعه ی منطقه مورد مطالعه، توسعه ی بخش اقتصادی را در اولویت اول، و ۲۵ درصد بقیه توسعه این بخش را در اولویت دوم قرار داده اند. بنابراین می توان نتیجه گرفت که عامل اصلی نارضایتی روستائیان از شرایط زندگی خود در محیط روستا، مشکلات اقتصادی می باشد. نتایج حاصل از جمع بندی مطالب بالا، نشان می دهد که عامل اصلی دستیابی به توسعه ی پایدار روستایی در بخش شیروان، توسعه ی بخش اقتصادی می باشد، که به نوبه خود توسعه ی سایر بخش ها را به همراه دارد. لذا فرضیه ی این مقاله، اثبات می شود.

ارائه پیشنهادات:

در ادامه مبحث، به ارائه راهکارهای کلی در جهت رفع مشکلات منطقه و سوق دادن آن به سمت توسعه ی پایدار، که هر یک در بردارنده راهکارهای جزئی تری می باشند، پرداخته خواهد شد:

۱. حفاظت و بهره برداری بهینه از محیط طبیعی منطقه، براساس پتانسیل های آن
۲. اجرای طرح بهسازی در روستاهای منطقه مورد مطالعه
۳. ترویج مقاوم سازی سکونت های روستایی در مکان های با بیشترین ضریب امنیت از نظر بلایای طبیعی و متناسب با شرایط اقلیمی منطقه
۴. توسعه متعادل و موزون صنایع در منطقه مورد مطالعه
۵. ساماندهی پتانسیل های گردشگری موجود در منطقه، به منظور توسعه صنعت توریسم
۶. اولویت دهی به توسعه فعالیت های بخش کشاورزی، به عنوان محرک توسعه سایر بخش های اقتصادی، از جمله صنعت و خدمات
۷. توسعه امکانات خدماتی در منطقه.

از دیگر مشکلات منطقه ی مورد مطالعه، کوچک مقیاس بودن واحدهای صنعتی و پایین بودن نسبت واحدهای صنعتی و معدنی به نسبت جمعیت است، که توانایی به کارگیری نیروی کار منطقه را ندارند. علی رغم اشتغال بیش از ۶۰ درصد شاغلین منطقه در بخش کشاورزی، متأسفانه درآمد چندانی در این بخش عایدشان نمی شود، که دلیل آن را می توان در پایین بودن میزان مالکیت روستائیان بر زمین های کشاورزی، بالا بودن میزان ضایعات محصولات کشاورزی، عدم ترویج کشت های مکانیزه، غالب بودن کشت سنتی و ... جستجو کرد. علی رغم بالا بودن پتانسیل های منطقه از نظر گردشگری، متأسفانه تمهیدات لازم جهت برخورداری از مزایای این پتانسیل ها صورت نگرفته است. در صورتی که توجه به پتانسیل های این بخش و بهره برداری بهینه از آن ها، می تواند باعث اشتغال زایی و رونق بخشی به این بخش از بعد خدمات اقتصاد منطقه مورد مطالعه گردد.

در بخش جمعیتی، منطقه ی مورد مطالعه با مشکلات عدیده ای از جمله، بالا بودن میزان مهاجر فرستی، پایین بودن نسبت جنسی، بالا بودن بارتکفل و ... روبروست، که ریشه ی تمامی این مشکلات را می توان در بالا بودن نرخ بیکاری در منطقه مورد مطالعه جستجو کرد. طبق بررسی های صورت گرفته، عوامل اساسی مهاجرت روستائیان از منطقه مورد مطالعه، بیکاری و پایین بودن سطح درآمد ناشی از کار در محیط روستا و عوامل اساسی ماندگاری روستائیان در محیط زندگی خود، عدم توان مهاجرت و تا حدودی توسعه امکانات و خدمات رفاهی در روستا بوده است. هم چنین طبق بررسی های صورت گرفته، عوامل اساسی که می توانند باعث بازگشت مهاجرین و جلوگیری از مهاجرت سایر افراد از روستا بشوند، عبارتند از: اشتغال زایی، حل معضل بیکاری، توسعه بخش کشاورزی، صنعتی نمودن منطقه، که تمامی موارد یاد شده به بهبود شرایط اقتصادی منطقه مورد مطالعه اشاره دارند.

منابع و مآخذ:

۱. اذانی، مهری (۱۳۸۱): توسعه ی پایدار شهری، مورد شهر اصفهان، پایان نامه دوره دکتری، دانشگاه اصفهان.
۲. بحرینی، سیدحسین و رضا مکنون (۱۳۷۵): توسعه ی پایدار شهری، از فکر تا عمل، مجله محیط شناسی، شماره ۸۲، تهران.
۳. بررسی های میدانی نگارنده.
۴. پاداریامچی، سارا (۱۳۸۴): توسعه پایدار روستایی، نشریه ی علمی، اقتصادی، اجتماعی جهاد، شماره ۲۶۸، تهران.
۵. جمعه پور، محمود (۱۳۸۴): مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی، دیدگاه ها و روش ها، انتشارات سمت، تهران.
۶. حکمت نیا، حسن (۱۳۸۴): برنامه ریزی فضایی توسعه ی پایدار شهر یزد، پایان نامه دور ی دکتری، دانشگاه اصفهان.
۷. خاتون آبادی، سیداحمد (۱۳۸۴): جنبه هایی از توسعه ی پایدار (از اندیشه تا کنش)، چاپ اول، انتشارات جهاددانشگاهی واحد صنعتی اصفهان.
۸. شکویی، حسین (۱۳۸۴): فلسفه های محیطی و مکتب های جغرافیایی، انتشارات گیتاشناسی، تهران.
۹. غفاری، سیدرامین (۱۳۸۴): جایگاه و نقش زنان روستایی در توسعه پایدار مناطق روستایی (نمونه موردی: استان چهارمحال و بختیاری)، پایان نامه ی دوره ی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان.
۱۰. مرکز آمار ایران، (۱۳۶۵)، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان شیروان چرداول.
۱۱. مرکز آمار ایران، (۱۳۷۵)، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان شیروان چرداول.
۱۲. مرکز آمار ایران، (۱۳۸۵)، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان شیروان چرداول.
۱۳. مطیعی لنگرودی، سیدحسین (۱۳۸۴): جغرافیای اقتصادی ایران (صنایع)، انتشارات جهاددانشگاهی مشهد.
۱۴. مولدان، بدریچ و سوان بیلهارز (۱۳۸۱)، شاخص های توسعه ی پایدار، ترجمه: نشاط حداد تهرانی و ناصر محرم نژاد، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست، تهران.
۱۵. مهندسین مشاور آذرشیدسهند (۱۳۸۴)، طرح ساماندهی فضا و سکونت گاه های روستایی بخش شیروان، مرحله اول، سازمان جهادکشاورزی استان ایلام.

16. National Institute of Statistics, Geography and Information (2000): Sustainable Development Indicators of Mexico, Cuajimalpa, C.P. 5200, Mexico.

17. Page, T (1982): Intergenerational Justices as Opportunity, in P. Maclean and P. Broun, Energy and the Future, Totowa: Rowman and Little Field.

18. WCED (1987): The World Commission on Environment and Development our Common Future.

19. Zaki, N (2000): Environmental Model for Sustainable Rural Development.

Available on the. url: <http://www.journaloftheoretics.com/articles/2-1/Zaki.Fp.htm>

- این مقاله برگرفته است از پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه اصفهان با عنوان "تحلیلی بر توسعه پایدار روستایی (نمونه موردی: بخش شیروان)" به قلم نگارنده می باشد.